

KORT ONDERRIGT
over de
RUNDERPEST,
opgedragen

aan de Limburgsche Landbouwers,

door

A. J. JANNE,

RIJKE VEE-ARTS VOOR HET 5de DISTRICT VAN VESTAFEL.

Uitgegeven op kosten der MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW IN LIMBURG,
met een voorwoord door

G. D. Franquet,

Secretaris dier Maatschappij.

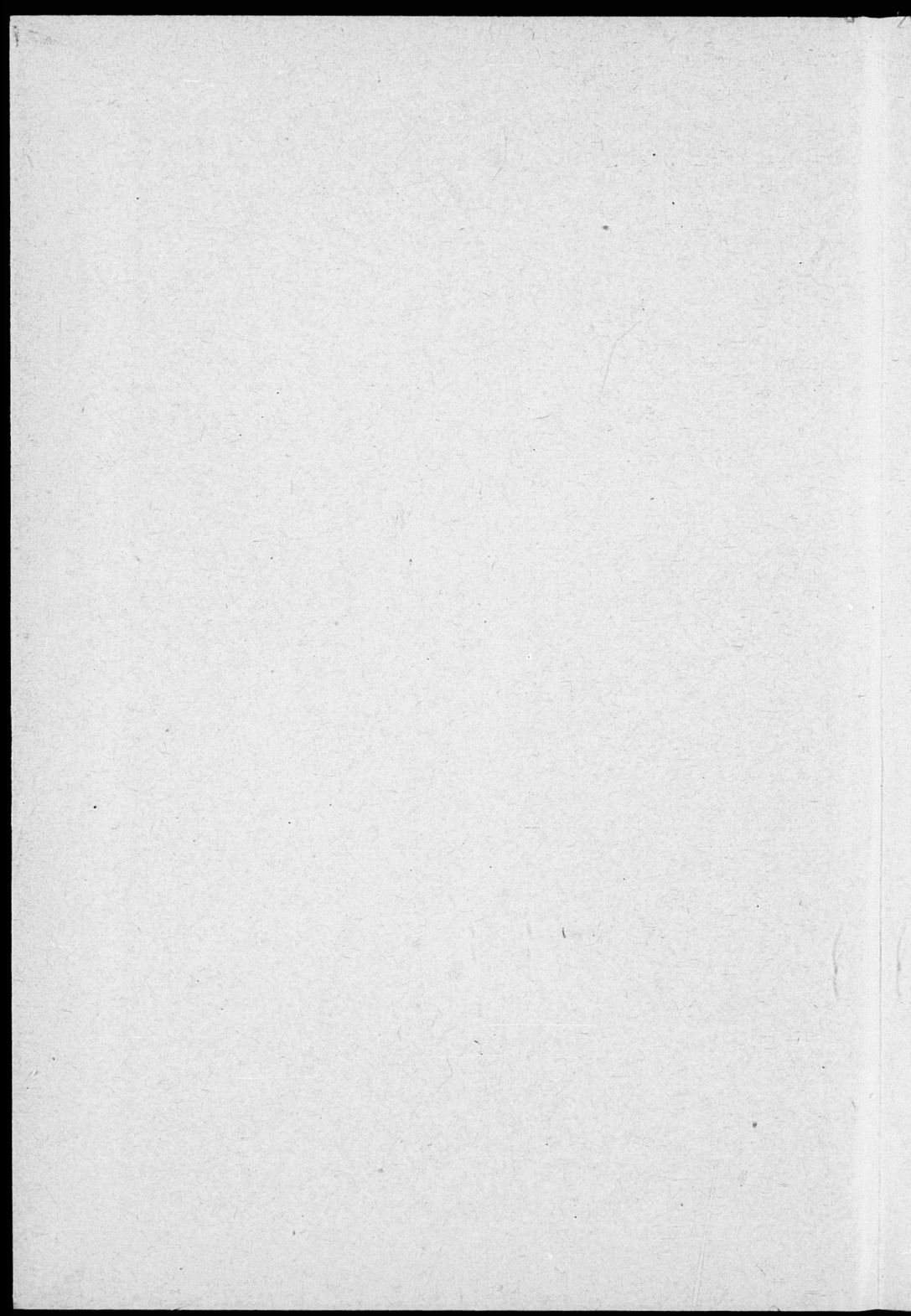

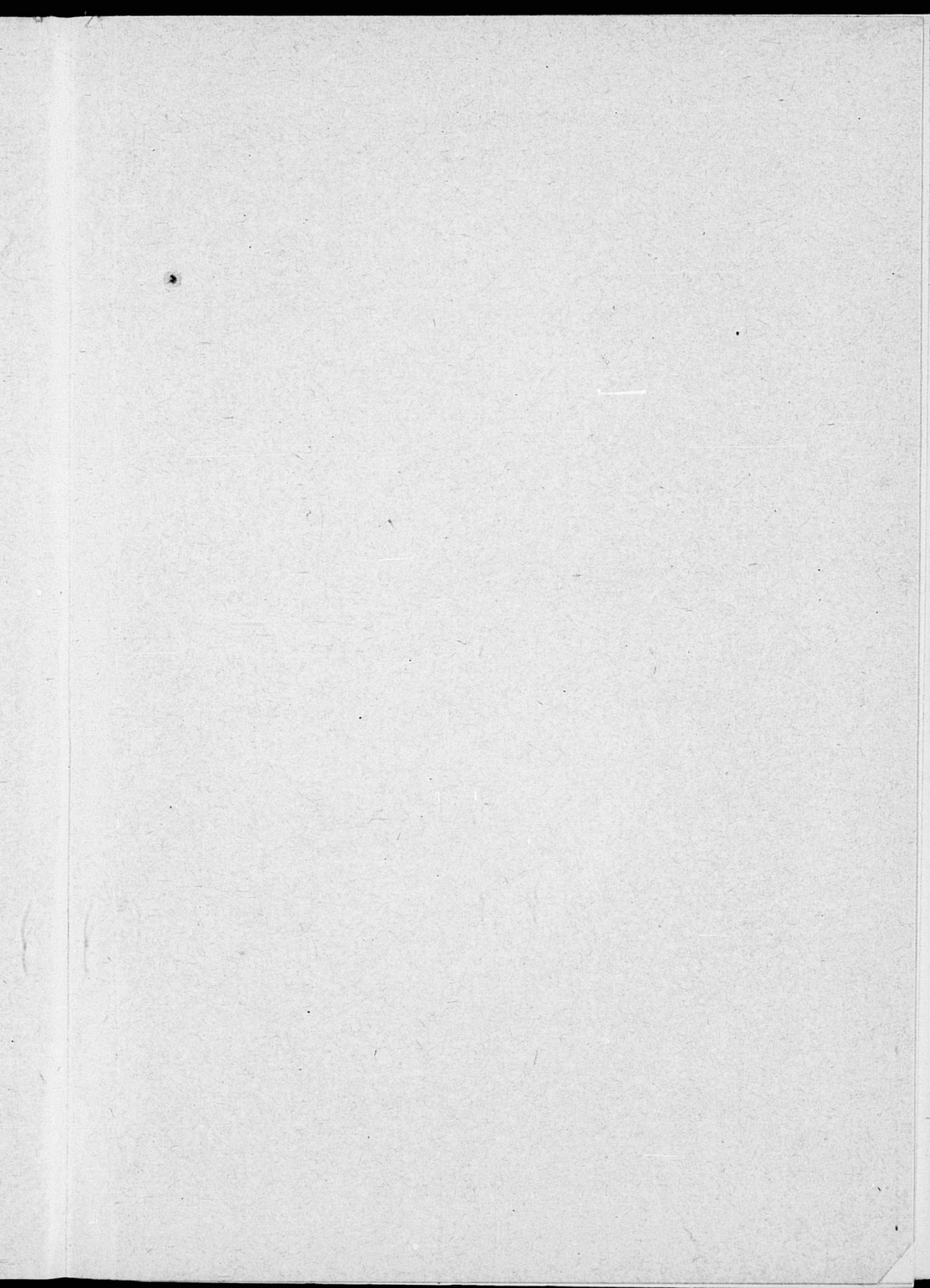
MAASTRICHT,

BIJ LEIJER-HUYLS, BROOTS-PLAAT.

C

3344

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

2912 867 9

C 3344
Van der Schijne

KORT ONDERRIGT

over de

V.F.C. - 3344

RUNDERPEST,

opgedragen

aan de Limburgsche Landbouwers,

door

A. J. JANNÉ,

RIJKS VEE-ARTS VOOR HET 5de DISTRICT VAN VEESTAPEL.

Uitgegeven op kosten der MAATSCHAPPIJ VAN LANDBOUW IN LIMBURG,

met een voorwoord door

G. D. Franquinet,

Secretaris dier Maatschappij.

MAASTRICHT,

DRUKKERIJ LEITER-NYPELS, GROOTE-STAAT.

ROTT WEISS

RUNDREISE

von der Kaiserlichen Landwehr

A. J. J. J.

BY APPOINTMENT

VOORWOORD

De strijd dien Nederland sedert anderhalf jaar te voeren heeft met den gevaarlijksten vijand die ooit de welvaart van den vaderlandschen landbouw en meteen den nationalen rijkdom bestookte, is groot, onmetelijk groot. In den beginne nam men zijnen toevlucht tot de wetenschap, in de hoop dat zij dien geduchten, onmêedogenden veetyphus, door de middelen haar ten dienst staande, zoude kunnen overwinnen. Men sloeg derhalve in den wind de leerrijke ondervinding die vroegere jaren, toen ook de ziekte, zoo onheilvol, zoo moordend, over Nederland 't rouwkleed spreidde, ons hadden achtergelaten. Het doorziekingssysteem werd officieel volgehouden, en LANCIZI'S stelsel (), de afmaking, dat is, de radicale uitroeiing der smetstof door 't onmiddelijk dooden van 't aangetaste dier en van alle andere die met 't zieke dier in aanraking waren geweest, werd in officieele rapporten als eene slachterstheorie uitgekreten.*

Na zoo vele verwoestingen te hebben laten aanrichten, erkende men door de wet van 15 September, dat de afmaking het eenigste middel was. Doch die erkenning werd niet door eene krachtige, met stalen wil doorgedrevene uitvoering gevolgd, deels door nalatigheid en geheim verzet, deels door de tegenkantingen van de verblinde, dweeperige landbouwers zelven. Aangehitst door de halve maatregelen die men ter zijner keering nam, breidde zich de veetyphus naar de tot dan toe onbesmette streken voort. Gelderland en Noordbrabant zijn reeds aangevallen, en Limburg wordt tans bedreigd.

In deze gevaarvolle omstandigheden, moet een ieder wien 't belang van den limburgschen landbouw, de welvaart en 't geluk van ons gewest, ter

(*) Lancizi was een italiaansch geneesheer die in 't begin der 18de eeuw te Rome woonde.

harte liggen, 't zijne bijbrengen om de pogingen van onze overheden tot zoo mogelijke keering van den typhus uit onze stallen te helpen bevorderen en 't gewenschte doel te doen bereiken.

De Maatschappij van Landbouw zal aan dien plicht niet te kort blijven. Met 't gevoel der verantwoordelijkheid die op haar rust, zal zij, gelijk zij tot nu toe gedaan heeft, hare leden, en door dezen alle andere landbouwers blijven aansporen in hun eigen belang, om aan de wenken en de bevelen van 't provinciaal of gemeentegexag gevolg, en aan de raadgevingen van deskundigen gehoor te geven.

Zij acht het daarbij noodig, ten einde de limburgsche landbouwers met den aard en den gang der ziekte bekend te maken, hun een kort onderricht over de runderpest te geven, — waartoe haar uitnemend geschikt voorkomt 't volgend opstel, dat zij van de hand van den allezins verdienstelijken veearts, den Heer A. J. JANNÉ, mocht ontvangen.

G. D. F.

MAASTRICHT, 5 Januarij 1867.

KORT ONDERRIGT OVER DE RUNDERPEST,

opgedragen

AAN DE LIMBURGSCH E VEEHOUDERS.

Volgt slechts de natuur en ontwijkt de besmetting, waardoor zoo vele beesten in ons land ziek zijn, en uw vee zal frisch en gezond blijven.

Bij het aanhoudend verkeer dat er bestaat tusschen Limburg en de noordelijke provincien van ons Rijk, is het niet onmogelijk, dat de Runderpest ook in ons gewest wordt ingesleept. De afsluiting onzer provinciale grenzen, de voorzorgsmaatregelen van ons gewestelijk bestuur en, zoo wij vertrouwen, de medewerking der limburgsche veehouders zelve, geven wel genoegzame reden tot geruststelling, en mogt hier of ginds de kwaal zich vertoonen, dan hebben wij de overtuiging, dat zij door de onmiddelijke vernietiging der smetstof weldra zal gefnuikt worden, en belet hare gewone verwoestingen aan te rigten. Intusschen is die smetstof zoo vlugtig en zoo kwaadaardig, en zijn de wegen langs welke zij zich verspreidt, zoo talrijk en zoo verschillend, dat, niettegenstaande alle mögelijke maatregelen die tegen hare verbreiding genomen worden, zij onze waakzaamheid zoude kunnen verijdelen, en ook den limburgschen veestapel aanranden; en daar het er in dit geval op aankomt, - wil men de ramp, bij hare onverhoopte insleping, spoedig be-teugelen, — de eerste ziektegevallen die zich voordoen met zekerheid te onderkennen, TEN EINDE DAARVAN ONVERWIJLD AAN DE BEVOEGDE OVERHEID AANGIFTE TE DOEN, zal een kort onderrigt over de Runderpest voorzeker kunnen bijdragen, om de veehouders aan te sporen alles aan te wenden wat in hunne magt staat tot afwering der verschrikkelijke veeziekte, die nog steeds in andere provincien zoo verdelgend om zich heen blijft tasten. Maar daartoe is de algemeene medewerking der veehouders

vooral noodig. Het eigen belang, dat elders zoo treurige gevolgen na zich sleepte, moet hier zwichten voor het belang van allen, want zoo ooit de spreuk « *ieder voor zich* » ten onzent werd in praktijk gebracht, even als wij dit in de thans aangestaste provincien gezien hebben, dan zouden ook hier de noodlottige uitwerksels van dat verkeerd begrepen eigenbelang niet achterwege blijven, en de limburgsche veehouder er zwaar voor moeten boeten.

De runderpest is wel de boosaardigste van alle veeziekten. Een maal in eene streek ingesleept, rigt zij meer verwoestingen aan, dan al de andere kwalen van het rundvee zamen genomen. Worden er niet spoedig de strengste maatregelen genomen, om haar in haren voortgang te stuiten, dan gebeurt er wat wij bij ons te lande zien: de runderpest tast vernielend om zich heen en vernietigt voor geruimen tijd de welvaart van den veehouder.

Niet alleen het rundvee bezit vatbaarheid voor de smetstof der runderpest, maar de ondervinding, vooral van de laatste jaren, heeft doen blijken dat dit ook het geval is met andere herkaauwende dieren, vooral met schapen en geiten. Van deze dieren gaat zij ook wêer over naar het rund.

De runderpest bestaat alleen *oorspronkelijk* in de steppenlanden van het zuid-oosten van Europa en in de aangrenzende streken van Azië. In de landen van midden- en westelijk-Europa, *en dus ook bij ons*, ontwikkelt zij zich *nooit van zelf* maar alleen, na insleping der smetstof, door besmetting.

In den regel grijpt zij alle dieren aan, die aan de werking van haar besmettend beginsel zijn blootgesteld en doodt meest allen die zij aantast; 5 of 10 en hoogstens 20 pct. der aangetaste dieren herstellen.

De herstelde dieren, andermaal aan de inwerking der smetstof blootgesteld, blijven volmaakt gezond en onvatbaar om de ziekte wêer te krijgen.

De smetstof is ons in haren aard tot nog toe geheel onbekend. Zij heeft zich reeds ontwikkeld vóór dat men nog duidelijke

verschijnselen van ziek zijn kan waarnemen. Zij is aanwezig in alle gasvormige afscheidingen van het ligchaam, in den neusen mondslim, in 't traanvocht, in het bloed, in de uitwerpsels, in één woord, in alle vaste en vloeibare stoffen van het ligchaam, en zij blijft nog, na den dood van het zieke dier, in alle deelen van het lijk hare kracht behouden.

Bijzondere vermelding verdient het, dat de smetstof door menschen, door schapen, honden, katten, vogels, enz., of door levenloze voorwerpen, zoo als hooi, stroo, mest, stalgereedschappen en alles wat met een ziek dier in aanraking is geweest, naar verwijderde plaatsen kan worden overgebracht, en alzoo de ziekte zeer verre verbreiden.

Even als bij alle besmettelijke ziekten, die met koorts gepaard gaan, is men gewoon de verschijnselen der runderpest te beschrijven naar de verschillende tijdperken der ziekte.

Het **eerste tijdperk** begint op het oogenblik dat de besmetting plaats heeft en eindigt met de eerste teekenen van koorts. De duur van dit tijdperk is zeer verschillend; gewoonlijk gaat zulks van 6—8 dagen, zelden langer, maar kan ook wel eens slechts 3—4 dagen, ja in enkele gevallen niet langer dan 24—48 uren duren. Dit tijdperk loopt geheel ten einde, zonder dat er zich een enkel merkbaar ziekte teeken voordoet. Men noemt het daarom: het verborgen tijdperk.

Tweede tijdperk. Neerslagtigheid, ongewone vermoeienis, waggelende gang zijn de voorloopers der ziekte; hun duur is 24 uren en dikwerf veel korter. De eelust bestaat nog, maar is zeer onregelmatig; de dieren nemen het voedsel als met ongeduld; de dorst is verminderd; de herkaauwing langzaam en afgebroken; de dieren houden daarbij in eens op, als of zij in diepe gedachten verzonken waren. Deze voorloopende teekenen gaan gepaard met een korten schorren hoest, die zeer eigenaardig, en dikwerf het eenig teeken is waardoor de beginnende ziekte zich verraadt, en niet ligt verward kan worden met den hoest waarmede andere ziekten gepaard gaan. De hoest blijft bij de runderpest zelden achterwege en loopt de overige ziekte teekenen wel eens eenige dagen voor. De dieren schijnen

er zeer door afgemat te worden. De ademhaling is versneld, dan eens korter, dan eens dieper. In den bloedsomloop en in de uitwendige temperatuur des ligchaams, merkt men nog geene verandering.

Na deze eerste teekens komen op eens koortsrillingen en plaatselijke convulsiën der huidspieren. De ooren en de hoornen zijn, bij afwisseling, koud en warm; de gewrichten zijn stijf en men ziet vaak algemeene zamentrekking des ligchaams; de huid is droog, de gevoeligheid der lendenen zeer ongewoon. De oogen zijn dof, opgelopen en met traanvocht gevuld. De oogleden zijn gezwollen; weldra wordt het traanvocht verdikt en met een geel-groenachtig slijm vermengd; dit alles verdroogt, en er vormen zich korsten die, om de oogen, in de haren vastkleven. De pols is versneld; men telt bij de volwassene dieren 60 tot 80 slagen in de minuut en tot 100 bij de jongere dieren. De ademhaling is benaauwd; van tijd tot tijd hoort men hoest. Eetlust en herkaauwing zijn zeer onregelmatig of hebben vaak geheel opgehouden. Het slikken gaat moeilijk, de dorst is hevig, de mondholte heet, vuil en smeurig. De buikwanden zijn gevoelig, zelfs pijnlijk en gespannen; de afgang is vertraagd en moeilijk, de mest hard en droog. Men hoort buikrommelingen. De pislozing is verminderd en moeilijk, de pis donker gekleurd. Het dier geeft geen melk meer; het uier is slap en leëg. Aan sommige deelen des ligchaams ontwikkelt er zich lucht onder de huid (windbuilen); bij het strijken met de hand over die plaatsen hoort men een perkamentachtig geruisch. Met den avond vermeerderen al deze verschijnselen. Dit tweede tijdperk duurt 2—3 dagen.

Derde tijdperk. Gedurende dit tijdperk vertoonen zich nog steeds dezelfde verschijnselen; zij nemen echter in hevigheid toe. Het dier schijnt slaperig en gaat veel liggen. Het hoofd gaat op en neder. De windbuilen krijgen meer omgang; de dieren vermageren zeer snel; de oogen gaan dieper in de oogkassen; de slijmvliezen zijn bleek, maar op hunne oppervlakte ziet men uitgezette bloedvaatjes loopen met doorzweeting van bloed in de weefsels. Daardoor ontstaan bruin-roode of blaauwachtige vlek-

ken en streepen, die vooral zichtbaar zijn aan de binnenzijde der lippen, om den rand van de kassen der voor-tanden, den aars en in de scheede (*het lijf*). Bij de minste drukking op de lendenstreek zijn de dieren zeer pijnlijk. De pols is klein, zwak en steeds versneld. Het bloed is zwart en stolt niet; de ademhaling is versneld, moeilijk en gaat met een eigenaardig kreunen gepaard; de inademing is daarbij kort, onvolkomen; bij de uitademing is de lucht stinkend en walgelijk. De mondholte is met een dik kleverig slijm bezet; de tong is slap, de tanden knarsen. Het slikken gaat met pijn gepaard; de dieren weigeren het drinken, en het vocht dat men hen wil ingieten vloeit door de neusgaten weër uit. Soms is er verstopping, soms ontstaat er diarrhée. Eetlust en herkaauwing hebben opgehouden. De pisolozing is nog steeds verminderd, de pis daarbij donkergekleurd en dik. Uit den neus vloeit een dikke, taaije en stinkende slijm. De duur van dit tijdperk is van 2—3 dagen.

Vierde Tijdperk. De ziekte heeft nu hare hoogte bereikt. Het dier is geheel van de beenen en ligt aanhoudend, dan op de eene, dan op de andere zijde. Bij enkele beesten nam men eene volkomene verlamming van het achterstel waar. Bij sommigen nemen de luchtgezwollen of wind-builen schier het geheele ligchaam in. De ledematen zijn koud en het dier geheel krachteloos; de pols is klein, week, onregelmatig, tuschenpozend; de ademhaling onderdrukt, reutelend en gaat gepaard met eene sterke beweging der neusvleugels en een aanhoudend steunen van het dier; bij elke inademing gaat de mond open; de uitgedemde lucht heeft een' ondragelijken reuk. Nog steeds ziet men de op- en nederwaartsche beweging van het hoofd. De slijmvliezen hebben eene vuile loodkleur; zij zijn gezwollen, soms gedeeltelijk ontveld, gescheurd en niet zelden met blaasjes bezet. De binnenzijde der lippen, voornamelijk der onderlip, en het gehemelte, die in den beginne rood gevlekt waren, vertoonen thans ligte ontvellingen en zijn vaak met witte punten bezet. De flanken zijn hol; de mest overvloedig, stinkend en vaak met bloed doormengd; door de verlamming der kringspieren van den aars, loopt zij onwillekeurig af. De

slijm die uit de oogen en den neus vloeit, is thans dik, aschkleurig en scherp.

Gedurende het derde tijdperk ontwaart men niet zelden een stilstand en eene schijnbare beterschap; de dieren zoeken zelfs naar voedsel. Weldra echter maakt eene nieuwe verheffing der ziekte een einde aan hun leven.

De drachtige koeijen verwerpen; de gevoeligheid is onderdrukt; het steunen laat na; het dier valt en sterft van den 3 tot den 10 dag.

Herstellingstijdperk. Gaat de ziekte niet uit in den dood, dan volgen de teekenen die de aanstaande herstelling te kennen geven, gewoonlijk voor dat de ziekte het vierde tijdperk ingetreden is; de verschijnselen die alsdan niet zoo hevig en ernstig optraden, verminderen allengskens; de afgang is niet zoo sterk; over het geheele ligchaam vertoont zich vaak een huid-uitslag die door sommigen als een gunstig verschijnsel beschouwd wordt. De herstelling duurt zeer lang, somtijds eenige weken.

Behalve de lange reeks der meer standvastige verschijnselen, welke wij zoo naauwkeurig mogelijk beschreven hebben, zijn er nog andere ziekte-kenteekenen die, ofschoon minder bestendig, wel eens met de vorige gepaard gaan.

Meermalen ziet men in het begin der ziekte, dat de neerslagtigheid waarmede de kwaal gewoonlijk begint, vervangen wordt door eene buitengewone levendigheid of opgewondenheid van het dier, dat alsdan woelig, onrustig en schuw is. De oogappels zijn alsdan verwijld, de oogen levendig; de dieren schudden en slaan links en regts met het hoofd, stampvoeten, vallen met de hoornen tegen den muur, eten gulzig, loeijen en bulken en vertoonen alle teekenen eener geprikkelde werking der hersenen.

De jonge en meer sterke dieren worden doorgaans het hevigst aangetast en zijn weldra de slagtoffers der kwaal, zonder dat men bij hen de geheele reeks der beschrevene ziekte-verschijnselen ziet te voorschijn komen. De beesten die vet en zwaar zijn vallen spoedig in geheele krachteloosheid. Niet zelden ziet men bij hen aanzienlijke uitzakkingen van den endeldarm met bloed-

vlied uit denzelfven en uit den neus. Anderen vallen na eenige dagen, als door eene beroerte getroffen; de endeldarm komt alsdan te voorschijn als eene blaas die met bloed gevuld is.

Wanneer de runderpest in eene landstreek uitbreekt, is zij gewoonlijk veel kwaadaardiger dan wanneer zij dáár eenigen tijd geheerscht heeft.

Zeer zelden gebeurt het dat enkele dieren aan de besmetting wêerstand bieden; stieren en zeer jonge kalveren zouden ligter genezen, terwijl vette en krachtige dieren alsmede dragtige koeijen heviger door de ziekte worden aangetast.

In den winter breidt zich de ziekte meer uit dan in de overige seizoenen, wijl alsdan de beesten in de stallen bij elkander staan.

De lijkopening der aan de runderpest gestorvene dieren draagt veel bij tot de onderkenning der ziekte. Na den dood vinden zich de voornaamste veranderingen in den 3^{den} en 4^{den} maag en in het darmkanaal.

Voor al in het oog vallend voor hen die geene geneeskundigen zijn, zijn de volgende lijkverschijnselen: opzetting der derde maagafdeeling (*boekmaag of koningskop*) door verhard en droog voeder. De opperhuid van dit ingewand heeft zich meestal losgelaten en kleeft aan de drooge voedermassa vast. Het slijmvlies van de vierde maagafdeeling, de eigenlijke maag (*leb- of kaasmaag*), is gezwollen en in hare overlansche plooiën rood gekleurd met zwart bruine strepen. Hetzelfde vindt men in de dunne darmen, vooral in de nabijheid van de maag. In de dikke darmen zijn die veranderingen minder duidelijk.

De hier vermelde lijkverschijnselen verraden zich reeds aan de buitenste oppervlakte der darmbuis, door roode, vaak blaauwachtige, meer of min uitgebreide vlekken. Daarbij is het bloed in de aderen meestal donker gekleurd, ja zwart en zeer vloeibaar; de lever is verweekt en de galblaas gevuld met dunne licht gekleurde gal.

Door welke voorzorgen behooren nu de limburgsche veehou-

ders te trachten hun vee tegen de smetstof der runderpest te behoeden ?

Vooreerst vereischen de maatregelen die door ons *Provinciaal Bestuur* genomen zijn en nog zullen genomen worden van den kant der veehouders eene strikte uitvoering. Hoe doelmatig die maatregelen overigens ook zijn, kunnen zij dan alleen het doel geheel treffen, wanneer zij, die er het eerste en het meeste belang bij hebben, de veehouders dus zelve, al het hunne bijdragen om er de snelle en stipte uitvoering van helpen te bevorderen.

- a. Zij zullen het aankoopen van nieuw vee, runderen en schapen, alsmede van hooi, stroo en mest, *zoo veel mogelijk* achterwege laten ;
- b. is dat aanschaffen van vee voor hen onvermijdelijk, dan zullen zij de nieuw aangekochte beesten 8 of 10 dagen in eene afgelegene ruimte en onder de verpleging van een bijzonderen persoon, ver van hunne stallen of weiden, afgezonderd houden ;
- c. vreemdelingen, kwakzalvers, vilders, zoogenaamde patent-veeartsen, verkoopers van geheime middelen, enz., houden zij streng van hun erf verwijderd ;
- d. aan de gezondheidstoestand van hun vee dienen zij de de grootste opmerkzaamheid te schenken ;
- e. doen zich bij eenig stuks vee verdachte ziekte-teekens voor, dan zal zoodanig vee **ONMIDDELIJK** van de anderen verwijderd worden. Laten de ruimte en de inrigting der boerderij zulks toe, dan zullen al de gezonde dieren in kleinere koppels afzonderlijk gestald en, mocht het later nog noodig zijn, in afgeslote weiden gedreven worden ;
- f. van ieder verdacht ziekte-geval, moet onmiddellijk kennis gegeven worden aan het plaatselijk bestuur.

Ten slotte dien ik nogmaals aan te merken, dat het onmiddellijk dooden van aangetaste dieren onvermijdelijk is, wil de veehouder zijne stallen niet weldra door de runderpest geledigd zien. Eene treurige ondervinding leert genoegzaam dat elke behandeling der runderpest *vruchteloos* is. Wat de geneeskunde ook vermag, alles kan zij niet genezen. Er zijn ja ziekten die uit

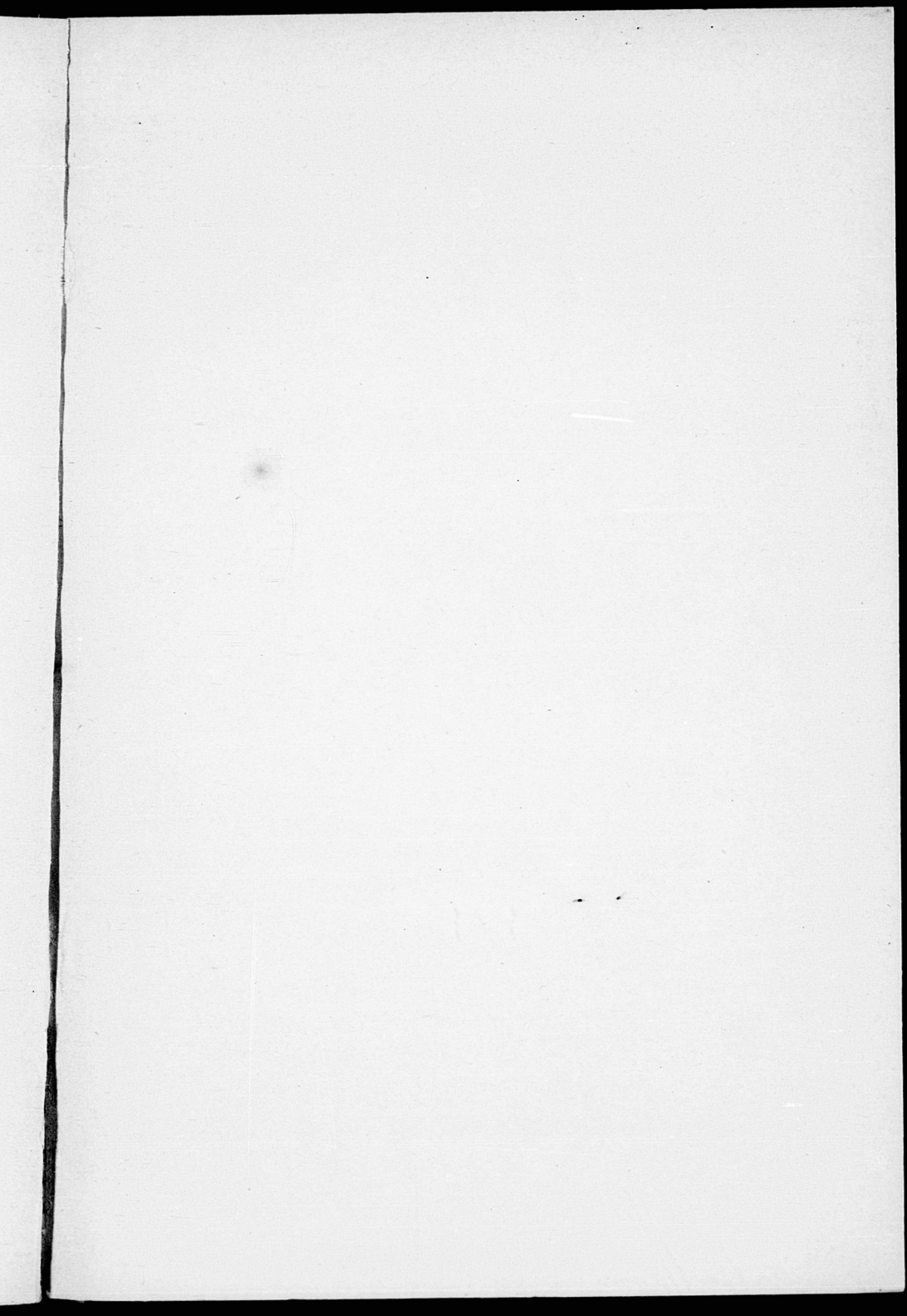
hunnen aard ongeneeslijk zijn en wel immer zullen blijven : men denke slechts aan inwendige kanker, hondsdoelheid, teering, kwade droes, enz., enz. ; en zoo is het ook met de runderpest. Wat is er geworden van al die *middelen* en *middeltjes*, het een soms al ongerijmder dan het andere, die uit alle hoeken van ons land naar de couranten werden gezonden, en daarin gretig opgenomen ? Niets. Men hoort er heden geen woord meer over. De runderpest, overal waar zij geneeskundig behandeld werd, toen het doodslaan (*) het eerste en het eenige middel tot redding was, blijft voortwoeden en hare offers zijn bijna niet meer juist te tellen. Honderde arme beklagenswaardige boeren verliezen hun vee en raken uit hun bedrijf !

Laat daarom de schade van anderen, U limburgsche veehouders, tot les verstrekken, en vertoont zich de verschrikkelijke veepest op uwe stallen, welaan ! hoe treurig dit ook heeten mag. denkt dan dat eene korte pijn beter is dan eene lange, en dat het eenige middel om spoedig van de ramp bevrijd te zijn, alleen bestaat in het spoedig afmaken van het pestzieke dier, en in de onmiddellijke vernietiging der smetstof ; want het gevaar van besmetting voor het nog gezonde vee wordt des te grooter, naarmate een enkel ziek rund op uwe boerderij langer aanwezig blijft.

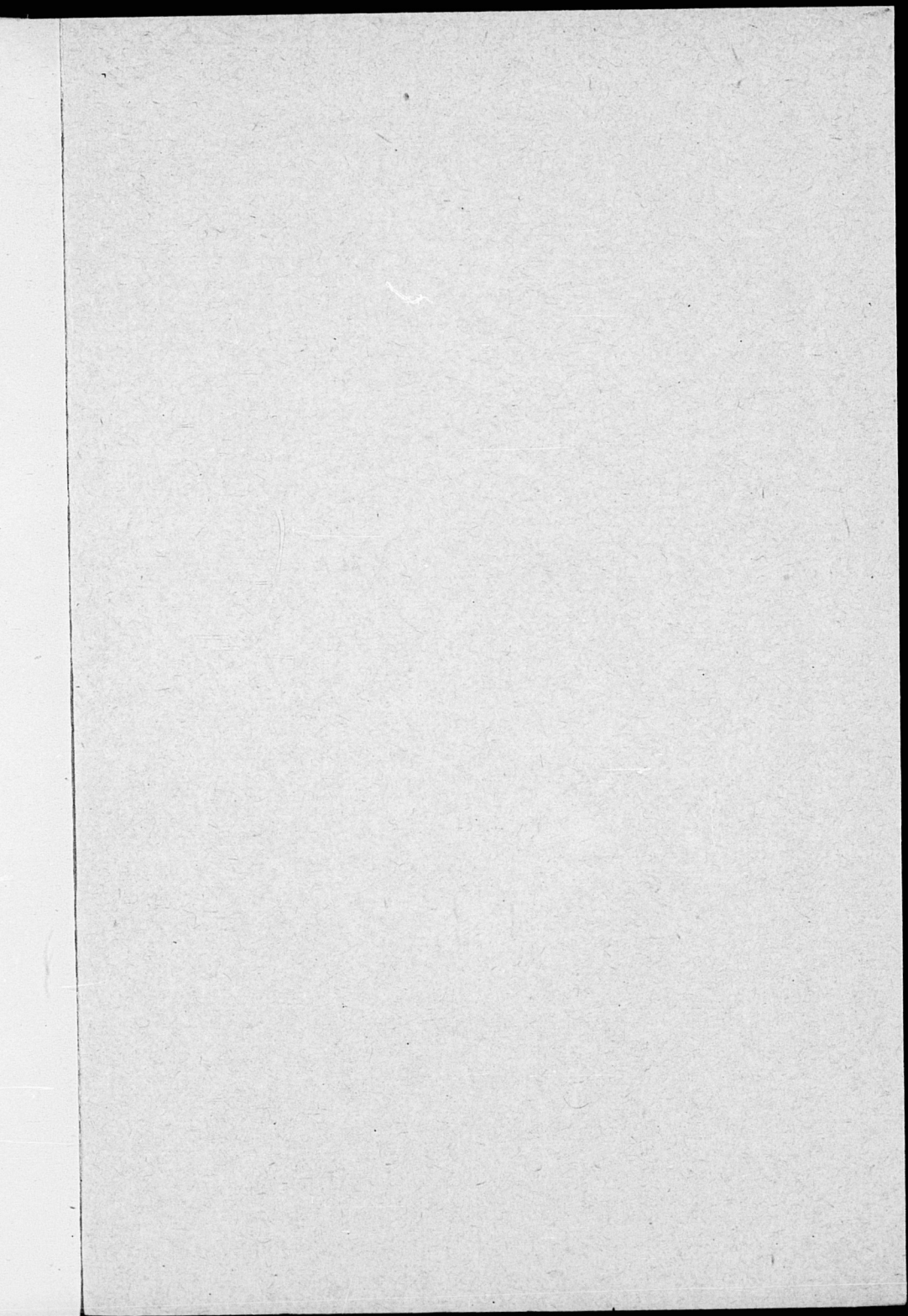
Roermond, 1 Januarij 1867.

(*) De wijze waarop de beesten worden afgemaakt geschiedt in den regel te langzaam en wordt daardoor wreedaardig. Daarbij is zij gevaarlijk, dewijl zij gepaard gaat met eene aanmerkelijke uitstorting van bloed en *alzoo bijdraagt tot de verspreiding der smetstof*. Beter is het de zieke en verdachte beesten te dooden ZONDER UITSTORTING VAN BLOED. Men gebruikt daartoe een stevig en scherp-gepunt mes, waarmede men den nekband en het verlengde niërg, tusschen het achterhoofsbeen en den eersten halswervel in eens doorsteekt. De dood volgt daarop oogenblikkelijk en de dieren lijden geen pijn.

1877089

